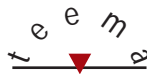

Eeva Karjalainen

Luontomatkailuyrittäjyyden mahdollisuudet ja kehittäminen Suomessa

Onko luontomatkailu laskettelua hiihtokeskuksessa, yöpyminen metsän keskellä olevassa hotellissa, moottorikelkkasafari, opastettu elämysretki öiseen metsään, koskenlaskua kumiveneellä vai hirvenmetsästystä? Luontomatkailun määrittelyn rajat lienevät siinä, että sen ensisijaisena vetovoimatekijänä on luonto ja että toiminnasta rahastetaan.

Mitä suomalainen luontomatkailu voi tarjota?

Suomen luonto tarjoaa matkailuyrittäjille runsaasti ainutlaatuisia mahdollisuuksia, joita ei esimerkiksi Keski- ja Etelä-Euroopassa ole. Suomessa on laajoja, monipuolisia, luonnonläheisesti hoidettuja ja erämaisia metsä- ja suoalueita, puuttomia tuntureita, paljon järviä ja jokia, pitkä rantaviiva, saaristoinen rannikko sekä omaleimainen maaseudun kulttuurimaisema. Maailmanlaajuisesti ainutlaatuisia kokonaisuuksia ovat mm. Saimaan järvalue ja Lounais-Suomen saaristo. Luonto on puhdasta, ja harvaanasuttu maa tarjoaa yllättävää hiljaisuutta ja luonnonrauhaa. Revontulet ja Lapin sinihämärä kaamos ovat harvinaislaatuisia kokemuksia, samoin kuin valoisat kesäyöt. Lumi ja jää luovat lukemattomia mahdollisuuksia.

Luontomatkailijat etsivät elämyksiä. Maiseman lisäksi elämysten muodostumisessa keskeistä on, että matkailija pääsee itse osallistumaan ja toimimaan. Elämyksiä tuottaa se, että toiminta ja/tai ym-

päristö on jotakin omasta elinympäristöstä poikkeavaa ja omaleimaista. Vetovoimaiset ohjelmapalvelut tarjoavat aitoja elämyksiä, jotka pohjautuvat paikallisiin vahvuuksiin ja erityispiirteisiin sekä sopivat harmonisesti alueen kulttuuriin ja luontoon.

Luontomatkailutuotteet perustuvat monipuoliseen osaamiseen; toisaalta lähtökohtina ovat suomalainen perinne ja talonpoikauskulttuuri, toisaalta taas uutta luova innovatiivisuus. Pienimuotoisten luontomatkailuyritysten etuna on, että ne pystyvät tarjoamaan asiakkailleen räätälöityjä tuotteita, joustavaa ja yksilöllistä palvelua sekä ainutlaatuisia elämyksiä. Pienimuotoisen yrityksen huomassa matkailija voi kokea olevansa ”yksin” erämaan tai hiljaisuuden keskellä, osana paikallista elämää.

Ympäristöarvojen merkitys lisääntyy jatkuvasti kuluttajien valinnoissa, joten ympäristövastuulliset palvelut ovat keskeinen kilpailutekijä ja osa luontomatkailun imagoa. Kansainvälisellä tasolla suomalaisten luontomatkailuyritysten on mahdollista kilpailla asiakkaita ainutlaatuisen ja puhtaan luonnonympäristön lisäksi nimenomaan korkean laadun, erikoistuotteiden, ympäristövastuullisuuden, räätälöidyn tuotannon ja hyvän palvelun avulla.

Luontomatkailutuotteilla on kysyntää

Matkailun trendit osoittavat, että pienimuotoiselle luontomatkailuyrittäjyydelle on tulevaisuudessa ennistä enemmän kysyntää sekä kotimaassa että ulko-

Kuva 1. Kirkkovenesoutu on ulkomaalaisiakin houkutteleva ohjelmapalvelu, joka pohjautuu suomalaisiin perinteisiin. Yrittäjätverkosto voi tarjota paketin, johon kuuluu kirkkovenesoudun lisäksi mm. majoitus, ruokailu, muita ohjelmapalveluja sekä matkat. Kuva Metla/Erkki Oksanen.

mailla. Massaturismin sijaan etsitään yksilöidymiä tuotteita, aitoja lomakohteita, luonnonläheistä lomaa, ohjelmapalveluja, teemamatkailua, perhematkailua ja luontoharrastuksia.

Monesti asiakas kaipaa kokonaisvaltaista luontomatkailupakettia, johon sisältyvät matkat, majoitus, ruuat ja ohjelmapalvelut. Valmiiden ohjelmapalveluiden lisäksi matkailijat haluavat omatoimisia luontoharrastuksia. Luontomatkailuyritysten on usein kannattavaa keskittyä tarjoamaan palveluja tietyille kohderyhmille: metsästäjät, kalastajat, lintuharrastajat, melojat, luontovalokuvaajat jne. Lisäksi luontomatkailupalveluille on kysyntää sekä kotimaassa että ulkomaisissa yrityksissä, jotka haluavat tarjota asiakkailleen jotain omaleimaista ja mieleenpainuvaa (esim. edustusjahdit). Yritykset käyttävät luontomatkailupalveluja myös henkilökunnan virkistykseen ja koulutukseen, esimerkiksi lisäämään yhteishenkeä ja motivaatiota.

Verkostoituminen menestyksen avaintekijänä

Luontoyrittämisen työryhmä on esittänyt toimenpiteitä luontomatkailun ja muun luontoon perustuvan pienyrittäjyyden edistämiseksi (taulukko 1). Useat näistä toimenpiteistä edellyttävät verkostoitumista. Tehokas yhteistyö lähtee yrittäjistä itsestään mutta myös luontomatkailua kehittävien tahojen välille tarvitaan nykyistä tiiviimpää yhteistyötä, tiedottamista ja koordinoitua. Työryhmä esittää panostamista yrittäjätasolta lähtevien paikallisten verkostojen muodostamiseen ja niiden liittämistä maakunnallisiin ja valtakunnallisiin verkostoihin. Tiedon saannin edistämiseksi ja tiedonkulun parantamiseksi tarvitaan myös tiiviitä asiantuntijaverkkoja. Työryhmän mukaan yrittäjillä tulisi olla nykyistä enemmän mahdollisuuksia osallistua kehittämistoimenpiteisiin. Mm. tutkimuksessa ja virkistyspalvelujen suun-

Taulukko 1. Taulukossa on luetteloitu Luontoyrittämisen työryhmän esittämiä kehittämistoimenpiteitä. Luontoyrittäjillä itsellään on keskeinen osuus toimenpiteiden toteuttamisessa. Lisäksi toteuttamisessa ovat mukana mm. kunnat, alueviranomaiset (mm. TE-keskukset), eri ministeriöt, tutkimus-, kehitys-, koulutus- ja neuvontaorganisaatiot, oppilaitokset, alueelliset matkailuorganisaatiot, toimialajärjestöt, maaseutupoliittikan yhteistyöryhmä ja sen teemaryhmät, Ulkomaankauppaliitto, MEK, MTK jne.

Luontoyrittämisen tuotannolliset tekijät

Luonnon hyödyntäminen, tuoteistaminen ja tuotekehitys

Yrittäjän ja maanomistajan väliset sopimukset alueiden ja teiden käytöstä yritystoimintaan.

Palvelujen tuoteistaminen kokonaisvaltaisiksi paketeiksi läh-
tökohtana asiakkaiden tarpeet.

Uusien luonnon käyttötapojen käyttöönotto sekä perinteisten käyttömuotojen elvyttäminen.

Palveluiden laadun hallinta

Laatujärjestelmien sekä laatuluokitusten käyttöönotto ja kehittäminen.

Palveluiden markkinointi

Keskittetty palvelujen myynti ja tiedonsaanti.

Verkostoituminen muiden yrittäjien sekä markkinointi- ja kehittämisorganisaatioiden kanssa.

Osallistuminen olemassaoleviin markkinointi- ja myynti-
toimenpiteisiin (esim. maaseutumatkailun teemaryhmän ja MEK:n valmistelema).

Kysynnän ja kohderyhmien selvittäminen.

Vientirenkaiden kehittäminen.

Toimijoiden verkostoituminen

Yrittäjien kannustaminen verkostoitumiseen ja tarvittaessa koordinointi ja avustaminen.

Toimialajärjestöjen yhteistyön tiivistäminen.

Metsähallituksen verkostoituminen paikallisten luonto-
matkailuyrittäjien kanssa.

Yhteiskunnan tarjoamat mahdollisuudet luontoyrittä-
miselle

Toimiva ja asuttu maaseutu

Työryhmän perustaminen luontoyrittämisen edistämisen
yhteistyöelimeksi.

Virkistys- ja monikäytön korostaminen maankäytön suunnit-
telussa sekä luonnonvarojen hoidossa.

Suojelun alueiden käyttöä yrittämiseen edistetään.

Ulkoilureitistön ja tukipalveluiden rakentaminen ja kunnos-
sapito, ja yrittäjät mukana suunnittelemassa.

Yksityisteiden ja metsäteiden kunnossapidon turvaaminen.

Yritystoiminnan huomioon ottaminen karttoja laadittaessa
sekä tieliikenteen viitoituksessa.

Neuvontapalvelut

Luontoyrittäjien neuvontapalvelujen keskittäminen.

Luontoyritysrekisterin kokoaminen.

Luontoyrittämisen asiantuntijaverkkojen muodostaminen.

Koulutus

Koulutus osaksi yritystoimintaa esim. kehittämishankkeissa.
Alalla toimivien yrittäjien käyttö opetuksessa.

Koulutustuen ohjaaminen yrittäjille.

Tuen myöntäminen lyhytkestoiseen koulutukseen.

Luontomatkailun peruskoulutuksen ja yrittäjäyiskoulutuksen
lisääminen sekä joustava täydennyskoulutus.

Lisää koulutusta laadusta, kansainvälistymisestä, viennistä
sekä myyvistä tuotteista.

Oppisopimuskoulutuksen kehittäminen.

Yrityksiä palvelevien asiantuntijoiden koulutuksen lisäämi-
nen.

Tiedon saatavuus ja tutkimus

Luontoyrittämisen osa-alueet kattavan tietolähteen rakenta-
minen.

“Luontoyrittämisen peruskansio” -tietopaketin laatiminen.

Luontoyrittämisen tutkimustarpeiden selvittäminen.

Markkinatutkimuksien lisääminen.

Yrittäjien osallistuminen tutkimustyöhön.

Tehokas tiedotus tuloksista.

Luontomatkailuyritysten tarpeiden huomioon ottaminen tutki-
musohjelmissa.

Verotus ja muut säädökset

Luontoyrittämistä koskevan verotuskäytännön yhtenäistämi-
nen.

Luontomatkailuyritysten veroneuvonta ja -koulutus.

Aloittavien pienyritysten verotuksen yksinkertaistaminen.

Monialaisten pienyritysten eri tulonlähteiden käsittely yhtenä
ryhmänä verotuksessa ja kirjanpidossa.

Kiinteistöveron määräytyminen toiminnan luonteen ja laa-
juuden perusteella.

Työvoiman palkkaukseen ja työaikaan liittyvien säännösten
muuttaminen joustaviksi.

Eläke-, sosiaali- ja vakuutusurvan määräytymisperusteiden
selkiyttäminen.

Kalastusmaksujen myymisen ja maksuperusteiden muutta-
minen joustavammaksi.

Yritystoiminnan rahoitus

Joustavien riskirahoitusjärjestelmien kehittäminen.

Yritystuen myöntämisperusteiden yhtenäistäminen.

Rahoituspäätösten nopeuttaminen.

Luontoyrittämisen kehittäminen mukaan maakuntaliittojen
aluekehitysohjelmiin.

Yrittäjätasolta lähtevien, paikallisten hankkeiden kannusta-
minen sekä liittäminen maakunnallisiin ja valtakunnallisiin
verkostoihin.

nittelussa tarvitaan yhteistyötä yrittäjien kanssa.

Pienyrittäjien keskinäisellä yhteistyöllä taataan toiminnan kannattavuus ja asiakkaiden tyytyväisyys; asiakas voi esim. varata haluamiansa luontomatkailupalveluja keskitetysti yhdestä paikasta. Vähintäänkin yritykset tarvitsevat yhteistyötä toiminnan eri vaiheissa kuten markkinoinnissa ja ohjaamalla asiakkaan toisen yrittäjän luo, jos oma kapasiteetti on käytössä. Eräs tiiviimmän yhteistyön malli on, että yrittäjät muodostavat yhteisen palvelukokonaisuuden joko yhdistämällä olemassa olevat palvelunsa tai luomalla täysin uuden tuotekokonaisuuden. Yksi vaihtoehto on, että kärkiyritys, joka tuottaa huipputuotteita ja on toiminut alalla pitkään, antaa vetoapua muille yrityksille, jotka voivat toimia esimerkiksi alihankkijoina.

Luontomatkailuyrittäjien on hyödyllistä verkostoitua oman alueensa jo olemassa olevien yrittäjien kanssa ja siten täydentää maaseudun palveluja. Myynti- ja markkinointityössä yhteistyö muun matkailuelinkeinon, markkinointiorganisaatioiden sekä liikenneyhtiöiden kanssa on tärkeää. Jos kylä tai seutukunta erikoistuu ja sitoutuu tiettyyn teemaan, menestymismahdollisuudet voivat parantua huomattavasti. Tuotantoon saadaan lisää volyyymiä, mikä tuo ammattimaisen otteen tuotantoon, tuotteeseen ja markkinointiin sekä lisää yhteistoimintamahdollisuuksia. Luontomatkailuyrittäjälle on hyötyä, jos hän pystyy rekrytoimaan myös muita seutukunnan asukkaita toimintaansa. Tämä vähentää keskinäistä kateutta ja voimistaa yhteishenkeä.

Aktiivinen yrittäjä

Menestyvän yritystoiminnan lähtökohtia ovat korkealaatuinen tuote, tehokas markkinointi ja yhteistyö. Yritystoiminnan kehittäminen vaatii luontomatkailuyrittäjiltä jatkuvaa aktiivisuutta, innovatiivisuutta, oman toiminnan arviointia ja kehittämistä sekä palveluallttiutta ja ystävällisyyttä. Tärkeää on, että tuote on korkealaatuinen, turvallinen ja loppuun asti hiottu ja että lähtökohtana ovat asiakkaan tarpeet. Laatujärjestelmät ovat hyvä apuväline laadun seurannassa ja parantamisessa sekä ongelmakohtien löytämisessä.

Markkinointi on usein luontomatkailuyritysten heikko kohta, ja sen tehostamisessa verkostoitumi-

nen on keskeinen tekijä. Muita tehokkaan markkinoinnin ja myynnin edellytyksiä ovat oikean kohderyhmän ja markkinointikanavan löytäminen, asianmukainen hinnoittelu, asiakaslähtöisyys sekä korkealaatuinen markkinointi- ja menekinedistämisaineisto.

Yhteiskunta yrittäjien tukena

Kaikkien yhteiskunnallisten kehittämistoimien ja projektien tulisi perustua yrittäjien tarpeisiin. Yrittäjillä tulee esimerkiksi olla mahdollisuuksia lyhytkestoiseen koulutukseen, räätälöityyn opetukseen ja henkilökohtaisiin opetussuunnitelmiin, koska heidän on vaikea irrottautua työstään. Luontomatkailuyrittäjän olisi saatava tuotantoon ja yritystoimintaan liittyvää informaatiota sekä neuvonantoa keskitetysti ja helposti.

Usein luontomatkailuyritysten ongelmat ovat samankaltaisia kuin muiden pienyrittäjien sekä monialaista yritystoimintaa harjoittavien, esim. verosäädökset, työehtosopimukset, yrityskulttuurin puute jne. Säädöksiä tulisi muuttaa joustavammiksi, ja pienten yritysten erityispiirteet tulisi ottaa huomioon säädöksiä laadittaessa ja tulkittaessa. Lisäksi luontomatkailun edellytysten turvaamiseksi on olennaista, että maaseudun infrastruktuuri ja tasapainoinen maisema säilyvät.

Maaseudun asukkaat tarvitsevat lisäansioita ja yhä useammin maaseudun yrittäjät saavat toimeentulonsa monista eri lähteistä. Luontomatkailu voi olla keskeinen osa uutta yrittäjyyttä. Luontomatkailun kehittämiseksi tarvitaan eri tahojen tiivistä yhteistyötä, yrittäjän aktiivisuutta sekä yhteiskunnan toimenpiteitä, joilla parannetaan yritystoiminnan edellytyksiä.

Kirjallisuutta

- Laurila, P. 1996. Uuden maaseudun tiellä. Tutkimus maaseutuväestön uusista toimeentulomuodoista. Vaasan yliopisto, Länsi-Suomen taloudellinen tutkimuslaitos, Julkaisu 67. 217 s.
- Luontoyrittämisen toimintaohjelma. 1998. Maa- ja metsätalousministeriön asettaman työryhmän raportti. Maaseutupolitiikan työryhmän julkaisu 1/1998. 49 s.

Maatilamatkailu Suomessa. 1996. Lyhennelmä MTTL:n monisteesta 2/94, Guido Neumann. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä, Maaseutumatkailun teemaryhmä. 26 s.

Silvennoinen, H., Tahvanainen, L. & Tyrväinen, L. 1997. Matkailu, maaseutu ja ympäristö: matkailun nykytila ja tulevaisuuden näkymät Suomessa ja Pohjois-Karjalassa. Joensuun yliopisto, metsätieteellinen tiedekunta, Tiedonantoja 57. 51 s.

Suomen luonto kansainvälisenä matkailutuotteena. 1996. Suomen Matkailun Kehitys Oy. Matkailun koulutus- ja tutkimuskeskuksen julkaisu A:70. 39 s.

■ Eeva Karjalainen (eeva.karjalainen@metla.fi) toimii tutkijana Metlan Helsingin tutkimuskeskuksessa.